

Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia.

Brezalauspurc – na križovatke kultúr, edd. Juraj ŠEDIVÝ – Tatiana ŠTEFANOVIČOVÁ, Slovart – Občianske združenie Historia Posoniensis, Bratislava 2012

608 s., ISBN 978-80-556-0330-8

Brezalauspurc – Posonium – Pressburg – Prešporok – Bratislava – päť názvov jedného mesta – päť zväzkov projektu dejín aglomerácie, ktorá si svoju históriu sídlenia píše vyše dvetisíc rokov. Bratislava sa neraz dostala do pozornosti historikov, už pred sto rokmi jej dejiny spísal historik Theodor Ortvy. Niekoľkokrát zmenená politická situácia a pribúdajúce poznatky otvorili priestor pre novú výpoveď o minulosti mesta. Jej výsledkom by mala byť päťdielna monografia od počiatkov v hlbokom praveku až po nedávnú dobu. Takto koncipovaný autorský počín si vyžaduje nielen obrovské množstvo drobnej práce, ale aj odvážnu víziu a nezlomnú silu ustáť všetky problémy, ktoré obdobné diela prinášajú. Starosti okolo vzniku projektu prijal na svoje plecía archivár a historik Juraj Šedivý.

Recevizovaná kniha sa snaží zachytiť dejiny od paleolitu až po prah vrcholného stredoveku – na prelom 12. a 13. storočia. Rozsiahly a rôznorodý záber prvého dielu viedol k redakčnej spolupráci s archeologičkou Tatianou Štefanovičovou, ktorá už má skúsenosti s publikáciou venovanou najstaršej histórii Bratislavy. Autorský kolektív tvorí rozsiahly okruh odborníkov – geológov, archeobotanikov, archeológov, numizmatikov a samozrejme historikov stredoveku – spolu 35 autorov. Kniha však touto širokou rozmanitosťou stratila svoju kompaktnosť, jednotlivé kapitoly sú k sebe priradené bez akejkolvek prechádzajúcej nadväznosti a bez vnútornej previazanosti.

Prvá kapitola sa venuje prírodným podmienkam bratislavského regiónu. Veľmi zaujímavé poznatky prinášajú palynologické analýzy. Z nich jednoznačne vyplýva, že od 12., ale najmä od 13. storočia človek trvalo zasahuje do prírodného prostredia v bezprostrednom okolí Bratislavy. Druhá podkapitola *Dejiny Bratislavy a jej okolia v toku času* je najrozsiahlejšou časťou knihy. Názov navodzujú rozprávanie o dejinách mesta, ale tie tu nenájdeme. Praveké dejiny sú zúžené na zosumarizovanie starších i najnovších výskumov, ktoré

sa uskutočnili na území Bratislavy za posledných 10–15 rokov. Texty sú zahŕtené opismi nálezových situácií alebo objektov, či prvotnými analýzami pohrebísk. Hĺbkové rozborry sú samozrejme nevyhnutné vo všetkých odborných textoch, ale mali by byť súčasťou čiastkových štúdií v odborných časopisoch. Pre veľkú syntézu, v ktorej majú autori ambíciu komplexne podchytiť dejiny Bratislavy, sú skôr na príťaž.

Zarážajúca je aj skutočnosť, že v publikácii chýbajú závery za jednotlivými tematickými podkapitolami, ktoré by zosumarizovali nové poznatky a zasadili by ich do širšieho historického kontextu strednej Európy. Len časť *Mince – svedectvo prosperity Keltov* od numizmatičky Evy Kolníkovej a text Zdeňka Farkaša *Komunikácie, cesty a dialkove kontakty v oblasti Bratislavy*, ktorý je súčasťou tretej kapitoly *Vybrané kapitoly z najstarších dejín Bratislavy*, obsahujú zhodnotenie a zovšeobecnenie poznatkov a najmä ich presah do širších historických súvislostí. V podkapitolách venovaných praveku, ale i obdobiu 5.–8. storočia čitateľ nenájde skoro žiadne zmienky o charaktere a štruktúrach spoločnosti, ktoré žili na území Bratislavy a postupne vytvárali genius loci tohto miesta. Najmarkantnejšie vystupujú uvedené negatíva v podkapitole *Od keltských osád k oppidu*. Od syntéz sa očakáva, že ponúknu ucelenejšie poznanie, hlbšiu interpretáciu alebo aspoň kladenie otázok.

Komplexnejšie texty mapujúce nielen nové archeologické nálezy, ale aj hlbšie historické súvislosti sa objavujú v podkapitole *Brezalauspurc a Dowina – hradiská nad Dunajom a Moravou*. Je to len prirodzené, lebo 9.–10. storočie stálo vždy v centre pozornosti bádateľov. Okrem podrobného opisu najnovších výskumov sa v tejto časti objavujú aj doteraz neuvedené zaujímavé úvahy. Jednu z mnohých prináša historik Ján Steinhübel o počiatkoch kostolov na Bratislavskom hrade a na hrade Devín. Oba kostoly dáva do súvisu s činnosťou bavorských misionárov a nevylučuje možnosť, že bratislavský kostol by mohol patriť k najstarším kostolom v Nitriansku. T. Štefanovičová pripúšťa jeho vznik okolo polovice 9. storočia. Podobné úvahy v súvislosti s kostolom na Devíne sa v publikácii v texte K. Harmadyovej nevyslovujú a bádatelka sa pridŕža starších úvah o vzniku kostola v druhej polovici 9. storočia, hoci sa už v archeologickej literatúre objavili i názory o založení už v jeho prvej polovici. Škoda, že sa v knihe nevenovala pozornosť postaveniu bratislavského hradiska v rámci hradísk Veľkej Moravy a jeho vzťahu ku hradisku na Devíne.

Oproti doterajším predstavám sa v slovenskej archeológii začína presadzovať názor o neničivom postupe maďarských kmeňových zväzov

na území dnešného Slovenska. Prvýkrát sa objavil v zborníku *Bitka pri Bratislave v roku 907* (2008) a znovu v recenzovanej monografii. Archeológia argumentujú absenciou dokladov, ktoré by vypovedali o násilí, napr. spálené vrstvy na hradiškách či sídliskách. Paradoxne však na iných miestach publikácie upozorňujú na hromadné hroby so zásypmi tehlovinou a uhlíkmi, ktoré možno na podklade sprievodných nálezov zaradiť do horizontu záveru 9. a začiatku 10. storočia a ktoré spájajú práve s vpádmi vojenských družín. Na bratislavskom hradiisku bol zničený kostol, archeológovia nevyklúčujú jeho deštrukciu v súvislosti s bitkou pri Bratislave v roku 907. Nehovoria tieto nálezné kontexty práve o násilných a ničivých okamihoch? Asi bude potrebné najskôr vypracovať chronológiu prelomu 9. a 10. storočia a nanovo analyzovať nálezné situácie. Bez tohto kroku je predčasné a odvázne hovoriť o výlučne nenásilnom postupe maďarských kmeňov na území dnešného Slovenska. Násilný postup vôbec nevyklúča neskoršiu možnosť súžitia domáceho a prichádzajúceho obyvateľstva. Zaujímavý je pritom fakt, že na území Bratislavy sa doteraz nenašlo pohrebisko, ktorého nálezy by sa mohli priradiť maďarskému etniku. Aj podľa najnovších výskumov prezentovaných v monografii mnohé pohrebiská zanikli začiatkom 10. storočia a nové sa objavujú od konca toho istého storočia, avšak už s úplne novým kultúrnym prejavom.

Záverčné podkapitoly pochádzajú predovšetkým od J. Steinhübela a J. Šedivého. Prvý menovaný podrobne priblížil udalosti, ktoré nasledovali po korunovácii Štefana I. za uhorského kráľa v bezprostrednej blízkosti hradu, a predostrel svoje úvahy o názve hradu „Preslava“. Detailne sa tiež zameril na vývoj cirkevnej správy bratislavského hradu a okolia a ukázal na dôležité postavenie Bratislavy v zmenených podmienkach po zániku moravského kniežatstva. Po mnohých vzájomných bitkách českých, poľských i východofranských panovníkov v priebehu 11. a 12. storočia moc nad Bratislavou získavajú na takmer osem storočí uhorskí králi. Iný okruh tém si vybral J. Šedivý. Značne do hĺbky sa venoval spoločenskej štruktúre obyvateľstva a jej zmenám v priebehu 10.–12. storočia. Utváranie novej spoločenskej skladby bolo podmienené rozličným kultúrnym pozadím obyvateľstva a zároveň na ňu pôsobili intenzívne vzájomné kontakty formujúcich sa ranostredovekých štátov. Mnohé otázky spoločenských zmien nie sú doteraz uspokojivo objasnené a do budúcnosti môžeme v tejto oblasti očakávať ďalšie prehlbovanie poznatkov. Šedivý sa zaoberal tiež genézou vrcholnostredovekého mesta a hľadaním pôvodu a príčin rôznych

názvov, ktoré Bratislava v 12. storočí získala. Tieto témy patria k najintenzívnejšie diskutovaným medzi historikmi. Mnohé otázky týkajúce sa genézy stredovekého mesta Šedivý len naznačil a plánuje ich rozvinúť v druhom zväzku.

Monografia v sebe sčuduje obrovské množstvo staršej i najnovšej literatúry, doplnená je bohatou obrázkovou dokumentáciou. Pokiaľ čitateľ bude pátrať po základných informáciách a po nových výskumoch, bude nadmieru spokojný. Ak však bude hľadať aj dejinný rozmer Bratislavy a jej zasadenie do širších vzťahov stredoeurópskeho priestoru v praveku a včasnom stredoveku, bude musieť siahnuť po iných knihách. Záverečné texty o premenách hradu a podhradia v stredoveké *civitatis* sú príslubom cenného vedeckého diela, ktoré umožní pochopiť zvláštne postavenie a osobitý *genius loci* mesta Bratislavy.

HANA CHORVÁTOVÁ

Havelské Město pražské ve středověku. Historie – archeologie – stavební historie, ed. Martin MUSÍLEK, Václav Žák – Casablanca, Praha 2012

432 s., ISBN 978-80-87292-21-1

Zásľuhou editora Martina Musílka a podpory GAUK se podařilo vydat publikaci ze symposia, které se 3. února 2012 pokusilo rozlousknout problém tzv. Havelského Města v Praze, jedné ze záhad starších pražských dějin. Kolektiv 16 účastníků, působících ve třech oborech – historii, stavební historii a archeologii – v souhrnných studiích či častěji v dílčích analýzách doslova rozpitval tento pozoruhodný fenomén. O vzniku nápadně uspořádaného urbanistického útvaru na jihovýchodním okraji Starého Města pražského při hradbě hovoří listina Přemysla Otakara II. z roku 1265, zachovaná však jen v opisech. Užívá pojem „nového města u sv. Havla“, o jehož vznik se měl zasloužit pražský měšťan a mincmistr Eberhard se svými druhy. Byl za to odměněn záhadným darem, který vyjádřil termín čtený jako *solas/salas* či *scolas*.

Historiky trápí v této souvislosti odvěká otázka – bylo založeno před výše zmíněným datem vedle rodičího se Starého Města pražského další, alespoň dočasně právně svébytné město? Z úvodního přehledu dějin bádání Josefa Žemličky (*Havelské Město pražské: realita nebo fikce?*) se lze dozvědět, že se naprostá většina badatelů snad s výjimkou Václava Vojtiška přiklonila k názoru, že opravdu původně šlo o právní dvojměstí, které ovšem po několika desetiletích zcela splynulo.